

VASÁRNAPI UJSÁG

33. SZ. 1909. (56. ÉVFOLYAM.)

SZERKESZTŐ
HOITSY PÁL.

FŐMUNKATÁRS
MIKSZÁTH KÁLMÁN.

BUDAPEST, AUGUSZTUS 15.

Szerkesztőségi iroda: IV. Reáltanoda-utca 5.
Kiadóhivatal: IV. Egyetem-utca 4.

Egyes szám
ára 40 fillér.

Előfizetési
feltételek:

Egész évre — — 16 korona.
Félévre — — — 8 korona.
Negyedévre — — 4 korona.

A «Világkronika»-val
negyedévenként 80 fillérrel
több.

Külföldi előfizetésekhez a postailag meg-
határozott viteldij is esatolandó.

A RÉGI PEST EMLÉKEIBŐL.

A MIT A MAI Belvárosból a régi Pest maradványainak nevezhetünk, a tíz ujjunkon el lehetne számlálni. Ebből a kevésből is azonban mindig útjába akad az üzletnek, a vállalkozásnak és az utczarendezésnek egy és más s ilyenkor az alkalmatlan ódonosságokat elhárítja csákányos emberek hada a föld színéről. Megtörtént eddig is a régiségeknek ez a rombolása, legfeljebb kevesebb kesergéssel. Az irodalmi funerátorság ugyanis csak újabban

fejlődött rendes foglalkozássá, az az egy tehát bizonyos, hogy a régiségek most már szép gyászkiisérettel tűnnek el az enyészetbe. Némelyik ezt az elismerést sokféle nevezetessége által meg is érdemli. Nevezetessé pedig egy-egy öreg épület azzal válik, hogy kapcsolatban volt nevezetes emberekkel vagy eseményekkel, esetleg a körülmények és a fejlődés tették nevezetessé. Minden túlzás nélkül megállapítható, hogy ezek a pusztuló régiségek, melyeknek minden valamire való európai városban külön irodalma, muzeuma, egylete stb. virágozik, kul-

turhistóriai jelentőséggel bírnak s a míg a történelmi érdeklődés élni fog az emberekben a múlt bárminő tényével szemben, egyúttal a tudomány számára is érdekes feladatokat jelentenek.

Pest itt felejtett régiségeiből ismét több fog eltűnni a közelebbi napok és hetek folyamán. Bontani fogják a Koronaherczeg-utca 8. szám alatt levő házat, hol a múlt század negyvenes éveiben a konzervatív *Gyűlde*, a vele szemben állott Pillvax-kávéház versenytársa létezett. Az udvar és a váczi-utcai rész azonban a

A MOST LEBONTÁS ALATT LÉVŐ «BORSAJTÓ»-HÁZ (IRÁNYI-UTCZA 21.) UDVARA ÉS HOMLOKZATA.

A «BORSAJTÓ»-HÁZ KAPUJA AZ EGYIK DOMBORMŰVEL.

Haris-bazár által vált nevezetessé, melyet 1868-ban Haris Gergely dúsgazdag pesti polgár épített. A Papnövelde-utczában a 6. és 8. szám alatt két régi modorú háznak fogják a bontását kezdeni. Ezekről már, mint tiposus pesti házakról szólnak különböző építészeti munkák, a Nagy Kristóf-féle épülettel egyetemben, mely szintén kivénült a körülötte emelkedő újdívatú paloták sorából. A Papnövelde-utca 8. számú, eredetileg Zichy-féle ház mitológiai domborművekkel ellátott homlokzatával kelti fel a figyelmet, míg a 6. számú díszes és régies portalejával és barokk-stíli udvari tornáczával tűnik szemünkbe. Egy-két szó az alábbiakban esni fog a nevezetesebbjéről, inkább az érdekkeltés, mint a szakszerű tárgyalás célzatával.

*

NAGY KRISTÓF.

Immár egy hónapi meddő viták után kell hozzányulni ismét a Nagy Kristóf-problemához. Szerencsére a Kristóf-kérdés ezúttal a közkevénytől elintézve. Mikor először szó volt róla, hogy a Nagy Kristóf-féle házat lebontják és a szobrot mostani helyéről elmozdítják, hirtelenében senki sem volt tisztában vele, hogy micsoda szép hagyományok fűződnek az öles termetű kőszenthez.

A régi Pest és Buda dolgait kutató historikusnak nem áll rendelkezésére az a gazdag és évszázadokra visszanyúló irodalom, a mi az európai nagyvárosok múltja körül végbenment. Nálunk az újabb időben egyedül Schmall Lajos dolgozott rendszeresen a fővárosra vonatkozó irodalmon s ő írta *Adalékok* stb. című munkájában, hogy a Kristóf-féle szobor 1792-ben került a mai helyére. Ezt az értesítést el kellett fogadni, de még ekkor is hátra volt az, hogy ki volt a szobor készítője és miért állították, kinek a rendeletére a váci-utca és Kristóf-tér sarkára.

Kezdjük Kristóffal, a szenttel. Patriarkélis világ emléke a váci-utcai Kristóf-szobor. A régi Pest és Buda lakosai között szokásban volt, hogy a házak falára védőszenteket festettek, vagy a tetőzet alatt levő falvájatban szobrokat helyeztek el. Egy-két helyen Pesten és Budán még láthatók ennek a régi szokásnak nyomai. Nagy Kristóf szintén a védőszentek közé tartozik. Az egyház, mint vértanút tiszteli és ünnepét minden év július 25-én tartja meg, mert Kristóf a legérdekesebb és legvonzóbb szentek egyike. Igazi népszent, a ki a maga emberi tisztességének köszönhetette, hogy holta után világraszóló karriert csinált. Állítólag Kánaánban született, a kereszténység első századaiban, mások sze-

rint Lyciában s mint vérbéli pogány Adocimusnak, azaz istentelennek neveztetett. A görög írók tizenkét láb magas, csodálatosan szép és erős férfinak írják, kinek az volt a különös szokása, hogy bot helyett mindig vastag doronggal járt s jámbor tudatlanságban töltötte életét. Egy alkalommal pusztai bolyongásai között megismerkedett egy remetével, kinek tanácsára, hogy istennek tetsző dolgot cselekedjen, a közel levő, ragadó sebességű folyón kezdte az embereket átszállítani. Egyszerűen vállaira vagy ölébe kapta őket s az Úr igaz szolgájához illően, bátor és alázatos lélekkel vitte őket át néhány fillérért a túlsó partra. Már jó sokáig folytatta ezt a proletár életet, mikor egy ízben egy gyönyörű kis gyermek jött hozzá s megkérte, hogy vigye őt is át. Mikor a túlsó partra átszállította, csodálatos fáradtnak érezte magát.

A kis gyermek azonban megnyugtatta:

— Te nemcsak a világot, hanem annak teremtőjét is válladon vitted — mondta. — Én vagyok Krisztus, az Isten fia s te leszel nevemnek és az igaz vallásnak hirdetője.

A gyermek ezután eltűnt, Kristóf pedig Adocimus helyett innen kezdve Christophorus (vagy: Christopherus) nevet (Krisztust vivő) vette fel és több csudát tett. Állítólag negyvennyolcezer pogányt megtérített, miközben Decius császár Dagnus nevű helytartója elfogatta és válogatott kínzásokkal gyötörte, hogy a pogány vallásra visszatérítse. Kristóf azonban rendületlenül kitarított hite mellett, mire Dagnus nyilakkal lövöldöztette testét, mikor pedig ez sem használt, lefejeztette.

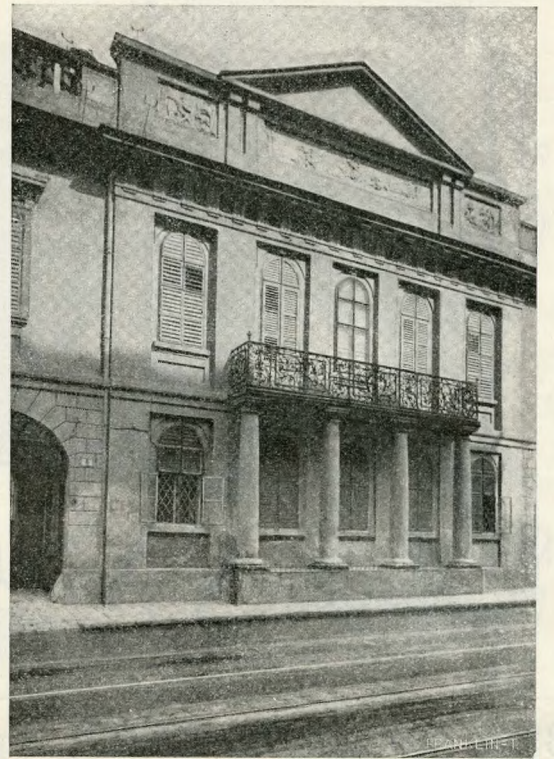
Kristóf ezen hagyományok által kedveltette meg magát a múlt századi Pest népével is. De hogy miként lett belőle pesti szobor, az megint más kérdés. Előbb Schwachhofer Ignác 1791-ben, Pest város tanácsának 1789-iki engedélye alapján a mai váci-utca és Kristóftér sarkán házat építtetett és e házban állítólag gyógyszerterületet rendezett be. Valószínűleg a gyógyszerterület már ekkor Nagy Kristóf nevével viselte, de nem a mai szobor, hanem a helyében levő festett kép után. Régi lapok, többek között a «Honművész» világosan jelenti ugyanis, hogy a szobor helyén még 1833-ban is kép volt, mely Nagy Kristóftot ábrázolta. A Schwachhofer-féle régi házat 1833-ban Birli János orvos-professzor úgy látszik újra építtette, mert ez évben engedélyt kért a pesti tanácstól egy Hild József által építendő házra, mely két emeletesnek volt tervezve. Birli János volt tehát a Kristóf-szobor megrendelője, így jelenti a «Honművész» 1833. évf. 70-ik (december 1.) számának tudósítása, hol Bauer nevű képfaragó van a szobor készítőjeül megnevezve.

A 75-ik számban a «Honművész» újból ír a szoborról és Pauer Józsefben nevezi meg annak készítőjét, az 1835. évfolyam 40-ik (május 17.) számában pedig azt mondja, hogy Pauer Mihály faragta Birli doktor rendelésére a Kristóf alakját. A «Honművész» tehát épen háromféleképpen említi a szobrászt, de ezen zavarosságok ellenére megállapíthatjuk, hogy az senki más nem volt, mint Bauer Mihály budai születésű szobrász, a ki ismert nevű művész volt a régi Pesten és az egykori városháza felső parkányán felállított szobrokat is ő faragta.

*

A «BORSAJTÓ».

Abban az időben, mikor a politikát és irodalmat is kávéházak, vendéglők asztalai mellett csinálták Magyarországon, vált nevezetes helylyé a régi Kalap-utczában a Borsajtó. Egyemeletes, régi modorú ház, mely pár nap előtt még eredeti mivoltában megvolt egykori cégérével, — szüretelő gyermek-csoportot ábrázoló domborművel, — melytől a nevet vette. Most már bontják, hogy a mellette jobbról és balról levő két épülettel együtt könyvkiadóhivatalt építsenek helyökbé. Presse, Prés, Borprés czímen is nevezték a német világban, de akkor muzsikaszó járta benne és az írók szava volt leghangosabb falai között. 1842-ben már ismert írói kocsmá volt. Degré, Lauka, Szelestey és Lisznai itt kötötték első ismeretsegöket a Pillvax után, nincs tehát semmi

A PARNÖVELDE-UTCZA 6. SZ. HÁZ HOMLOKZATA.

meglepő benne, ha Müller János Pest-Ofen című verses könyvében hangzatos rigmusokat olvasunk róla, Lisznai Kálmán pedig, a ki a Zrinyiról, Parragh csárdáról, Szerednyei borsarnokról, Komlórol, Privorszkyról és Pillvaxról úgynevezett «dözhös» eposzokat írt, a Borsajtót is elismerő szavakra méltatta. Emez elismeréseket intímus voltával, jó konyhájával és még jobb boraival érdemelte ki, de még inkább ama zúgos voltával, mely barátságossá tette a benne való tartózkodást azoknak, a kik, különösen az abszolutizmus alatt, kényes tanúk nélkül óhajtottak pár órát egymással tölteni. Írók és ujságírók eme tulajdonságáért kedvelték és a vendéglősök egy és más gyöngéd kedvezményeiért, minő volt többek között az, mikor 1854-ben az írói asztal vendégei egyik nyári napon — ráadásul — díjtalan görög-dinnye adagokban részesültek. A Hölgyfutár ezt nyilvánosan is elismerte, hogyne pártolták volna tehát ilyen hatásos viszontbókokért a vendéglősök az írókat.

De volt idő, mikor nemcsak ilyen bók szavak, hanem gúnyos megjegyzések között szóltak a régi lapok a Borsajtóról, különösen, mikor a «Honművész» az ott tanyázó színésznépség miatt szidalmazta. Vas Gereben «Életképek és Darázs-fészkek» című emlékezései között elbeszél egy jelenetet, melynek 1846-ban volt szemtanúja s a mi nemsokára egyik diák elbeszélésének megírására ösztönözte. Ez a jelenet is a Borsajtóban történt, Vas Gereben így adja elő:

1846. évben Szent István napja körül a Borsajtóban ebédeltem, a szomszéd asztalnál hárman étkeztek, az étkekről kérdezett pinczér német nyelven többek közt ezt mondá:

— Saure Rüben mit Kreuter-Wurstl.

— Bicsoda? Réba birstlivel? nem kell.

— Atyámfia, add meg, ettem én azt eleget a konviktusban, hanem hozz nekem egy szelet rosdélyost vagy börkölt húst.

A konviktus szóra Vas Gereben is figyelmes lett s a mint a «birstli, börkölt és rosdélyos» ügyekbe merült búsmagyart jobban szemügyre vette, pár pillanat múlva régi iskolatársára ismert, a ki a viszontlátás öröme gazdagon megvendégelte. Beszélgetés közben felidéztek a konviktusban töltött tanulóévek emlékeit s ekkor ajánlotta a vidéki magyar Vasnak az egykori élmények megírását, a mi meg is jelent nem sokára «Életképek és Darázs-fészkek» című humorisztikus beszélygyűjteményében. Az ötvenes években a Hölgyfutár Hirharang rovata és a «Déliab» Buljovszky Gyula által írott heti krónikái örökítették meg egy-egy mozzanatát a Borsajtóban folydogáló életnek, mert népszerű hely volt ez is abban a világban, mikor tíz-husz vendéglő és kávéház asztalai mellett ment végbe a magyar író nyilvános élete.

*

A CALDERONI-HÁZ.

Nem a Calderoni-czég tulajdona, nem is volt, de az üzlet közel száz évre menő ottléte folytán a közönség Calderoniéktól adta a nevét. Az üzletet *Calderoni* István alapította 1819-ben. 1861-ben Calderoni társul fogadta *Hopp* Ferenczet, az ismert földköri utazót, a ki 1864-ben aztán az egész üzletet átvette s mai napig is vezeti. Nagytudású, világlátott, tevékeny öreg úr, kinek gazdag gyűjteményei között megvan még az első czégtábla is, «a csillagászhoz» felirattal, melyet Calderoni István üzlete elé függesztett. Egy csillagvizsgáló embert ábrázol, a mint a teleszkópon keresztül a csillagokat szemléli.

De nemcsak az üzlet, hanem maga a ház is érdekes relikviája a régi Pestnek. Két oldalával a *Türr* István-utca 12. és *Deák* Ferencz-utca 5. szám alatt foglal helyet, homlokzata ellenben a *Váci*-utczára fordul. Hatalmas tömbben húzódó két emeletes és régies építésű ház, melynek a *Türr* István-utczára néző oldalán az első és második emelet ablakköze között mitológiai alakok vannak elhelyezve. A második emelet párkánydisze mind a három oldalon végig kiterjesztett szárnyu sasfigurákkal van kiegészítve, legegyszerűbb azonban a *Váci*-utczai rész, melynek párkánydiszítése és a közepén alkalmazott kilencz görögstilű oszlopa, a ház régiségét illusztrálja. A *Deák* Ferencz-utczai, illetőleg a *Gizella*-téri oldalon női mitológiai alakok láthatók. Építészeti szempontból különösebb nevezetessége nincs az épületnek, de művelődéstörténeti és lokális szempontból annál több, mert ez is egyike ama kevés számú emlékeknek, melyek a régi Pest építkezési modorát dokumentálják. A ház mostani alakjában különben az 1838-iki árvíz után épült, de a *Hentzi* bombái is kárt tettek benne az 1849. május havi ágyúzások alkalmával. Ebben a házban lakott éveken át *Görgei* István kir. közjegyző és testvérbátyja, *Görgei* Arthur, a negyvennyolczadiki magyar hadsereg fővezére.

Zuboly.

VERSEK.

Ajánlva Éltető Albertné urasszonynak.

Szimfónia.

Ez a völgy egy nagy hangverseny-terem,
A házunkat páholynak képzelem,
S kikönyökölve rácsos ablakába:
Úgy figyelek a nagy előadásra!

Túl a bereki sok bokrú mezőn,
Fülemülék trilláznak epedőn.
A zsongó kart hozzá a Maros adja,
S a parti fűzfák ingó lombozatja.

A NAGY KRISTÓF-HÁZ A VÁCI-UTCZA ÉS KRISTÓF-TÉR SARKÁN.

Majd a békák serge is beleszól,
S pár öreg tücsök a tornácz alól.
S ez a kórus a fülmilék dalával
Csodálatos összhangba olvad átal.

Egy sárga rigó valahol közel
Esti zsolozsmáját most pergi el...
De belevág a pitypalaty pogányul,
Szerelmes fürjek profán ajakáru.

Kis fecsképarunk a fejem felett,
Boldog családi zsolárt csicsereg,
És ez a sok hang itt közel és messze:
Nagy, szent szimfóniává olvad össze!

Én hallgatom el késő estelig,
S míg lelkem ábitattal megtelik:
— Az örökszép szivbeli hitvallásom, —
A nagy mű alkotóját áldva áldom!

Falun.

Hallgatom az éjszaka csendjét,
E fölséges harmóniát.
Körültem mélyen aluvó táj,
Fölöttem csillag-miriád.
Egy-egy madár szól, — tán álmában,
S az éji-bakter: a tücsök

Kiabál hosszan, egyfolytába,
— E nyári éjek némasága
El sem lehetne nélkülök!

Hallgatom az éjszaka csendjét...
— Óh szent, óh édes némaság!
E nesztelen magányban nékem
Az Úr jelenti ki magát;
Csupa költészet, csupa bűbáj
Lenne az egész éjszaka:
Ha az utcáról egy-egy későn
Berugott ember, hazatérőn
Úgy bele nem ordítana!

(Marosfalu.)

Szabolcska Mihály.

A FEKETE VÁROS.

REGÉNY.

(Folytatás.)

Irta MIKSZÁTH KÁLMÁN.

E közben valamennyien leugráltak a szekérről. Vidám, tarka társaság utazott együtt a Molitoriszon, mely sokkal jobban élvezte az utat, mint a mostani utasok a száguldó vonatokon. A kocsis Tropicó, ki ezerszer megjárta a maga vonalát, minden érdekes mozzanatot elmondott, a mi a vidékhez tapad, ha valahol egy-egy óriás fa volt, ahhoz is fűződtek történetek. Ócska bagolyjárásos kastélyok mind-mind eszébe juttattak megannyi színes legendát. Erre a fára akasztotta magát a híres Szumrik Pali. Itt, ezen a réten vívott véres párbajt Andrassy Gábor és Balassa Péter, a kik szerelmesek voltak a putnoki bíró feleségébe s egyiküknek halva kellett maradni. Ott, abban a pagonyban gombát keresett ezelőtt ötven évvel egy pásztorfiú, gombát ugyan nem lelt, de talált helyette egy vasarikát, s a mint emelgetné és vájná kifelé a porhanyós földből, hát egy üst kerekedett ki belőle, annak füle volt a karika, az üst színültig tele volt arannyal. Ebből a fiúból támadt az első Szerencsy. Ma már viczeispán a fia Tornában.

A szekér összegyömöszölt utasai valóságos családdá szoktak össze a hosszú úton. Néha nagyon kellemetlen család volt, tele viszálykodással, de hát mégis csak egy család volt és ezek a viszályok is fűszerezték az utazással járó unalmat. Ha Tropicó a regényes részeknek volt ismerője, Klebe úr, az ellenőr, a Molitoriszék egyik totum facja, viszont a geográfiai ismereteit csillogtatta, melyik völgy melyikbe nyílik s mi minden van ott; Zsalozsányban

A CALDERONI-HÁZ A VÁCI-UTCZA ÉS DEÁK FERENCZ-UTCZA SARKÁN.

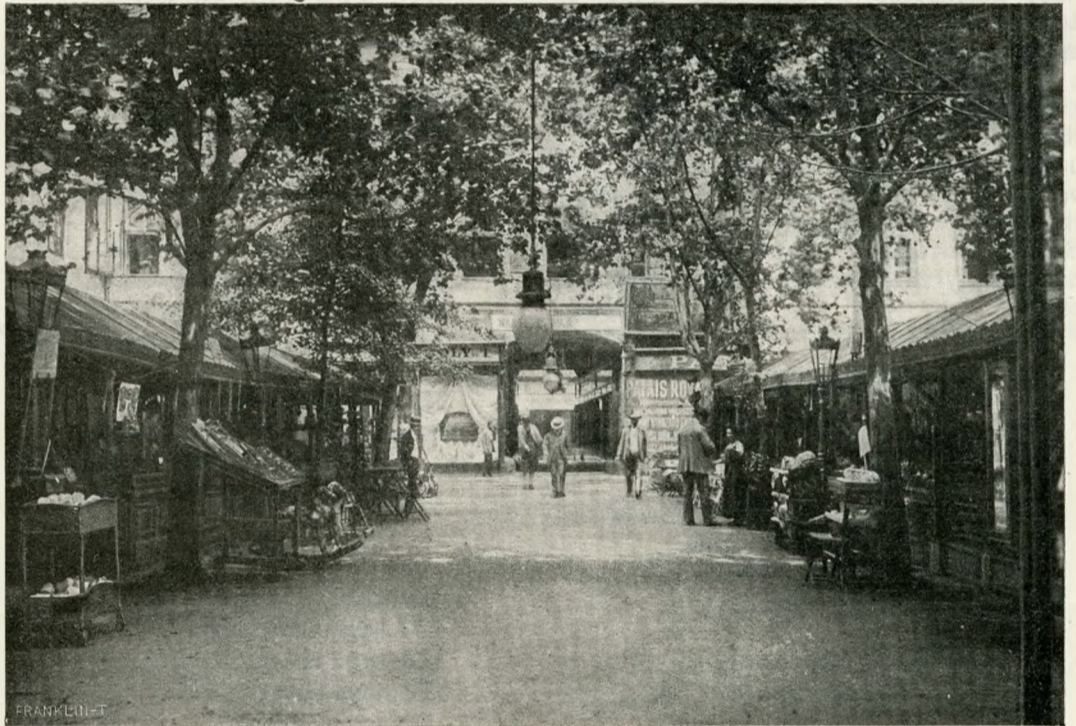
A RÉGI PEST EMLÉKEIBŐL. — Balogh Rudolf fölvételei.

A PARNÖVELDE-UTCZA 8. SZ. HÁZ HOMLOKZATA.

pompás csevicze van, az ember berüg a második bögrétől s táncolni kezd, Livényben olyan szépek a lányok, hogy a török szultán minden négy évben odaküldi egy ügynökét, a ki megveszi őket roppant áron a szülőktől. Klebe bácsi mindent bejárt, tudja a patakokat, honnan jön, hova szakad, melyikben mi van. Rákok ebben, pisztrángok amabban, potykák lejjebb. Még olyan patakot is ismert, valahol Majeza mellett, a hol aranypor találtaték, de a német, az ördög vigye el (ámbátor Klebe bácsi maga is német, mégis úgy mondja), rátalált, betiltotta az aranypor-keresést s bánya után kutat most a környéken.

A Molitorisz-kocsi hirtelen megállása úgy hatott, mint ha érdekes elméleti dolgok egyszerre a gyakorlati térre vitetnek át. Mi az? Mi történt? Valami rablási eset! A szeplős, különben formás szobaleány, ki Csákyékhoz szerződött s most új helyére megy, elsikítja magát és egy rézöntőlegény karjaiba akar ájulni. Még a vándorórást is felköltik, ki, miután a gömöri kastélyok minden óráját mozgásba hozta, maga egész nap nem mozdul, szunyókál: «Keljen fel, Kindronay úr, rablás

A VOLT RÉGI GYŰLDE (MA HARIK-BAZÁR) KORONAHERCZEG-UTCZA FELŐLI UDVARA.

A PARNÖVELDE-UTCZA 8. SZ. HÁZ UDVARA.

A RÉGI PEST EMLÉKEIBŐL. — Balogh Rudolf félvételei.

töttént.» Kindronay felugrik s hóna alá kapja a szerszámait, melyek egy faládikóban vannak.

Egy kövér, javabeli asszony, a ki már előbb leugrott, ijedten csapja össze a tenyereit.

— Oh, Istenem. Már másodszor történik velem. Hol vannak?

Senkise hallgat rá, pedig de fontos személy volt ott, a honnan jön. Ugyanis a lőcsei tudósszony ő, a híres Wilnerné, ki a gólyának volt segíteni egy feledi úriháznál.

Egyszerre száz kérdéssel rohanják meg Rozálit, ki álmélkodva nézi, hogy a gyékényes kas még egyre önti az utasokat. Egy jóképű úr, valami korponai kereskedő, pisztolyt ránt ki a zsebéből. Egy rézöntőlegény, izmos ficzkó, az ingét gyűri fel hatalmas karjain.

— Hol vannak? Merre vannak? Nem mondták, hogy visszatérnek? Ezer ördög, nem adnám száz forintért, ha visszajönnének. Hányan voltak, kis leány?

— Ketten, — felelte Rozáli.

— Csak? — szólt a rézöntőlegény lehangelve. — Akkor hát nem mernek visszatérni. Tegye vissza bácsi azokat a pisztolyokat.

— Menjünk lefeküdni, — mondá a vándorló órás.

— Maga visszamehet, — szólt rá csufondárosan a rézöntő, — még akkor is, ha visszatérnének. Itt csak mi ketten számítunk. (Másiknak a pisztolylyal ellátott korponai kereskedőt vélelmezte.)

Bosszantotta ez a megjegyzés azt a zömök férfit, a ki fent a dombon a kocsi mellett balagva dalolt az imént, a ki pedig nem volt más, mint Molicska Dániel, rozsnyói kántor; Lőcsére igyekezett próbára a torkával, minthogy az odavaló kántor elpusztult valami gyulladásban, mint finoman mondá, elhallgatván a boldogult előd iránti tekintetből, hogy se nem vese-, se nem agyvelő-, se nem tüdőgyulladás volt, hanem a pálinka gyulladt meg benne.

— No, ne olyan fennen, atyafiak! Engem sem a gólya költött. Hátha külön szerszámom van a rablók ellen, mint a kend ökle, meg a kigyelmed pisztolya.

— Talán bizony a vörös orra, — elméskedett a rézöntőlegény. — Nem fél ám a betyár a vöröstől.

— A zsoldárom, az «Erős vár nekünk az Isten», ha én azt megzendítem, az én hangomon, nincs az az elvetemedett kapezbetyár az országban, a ki hozzánk merne nyúlani. Probatum est.